

İSAXAN ABDULLA OĞLU İSAXANLI

ALİ TƏHSLDƏ DÜNYA TƏCRÜBƏSİ

DƏRS VƏSAİTİ

Xəzər Universiteti Elmi Şurasının
06.07.2017-ci il tarixli iclasının 29 sayılı protokoluna
əsasən dərs vəsaiti kimi
təsdiq edilmişdir

Bakı-2017

Elmi redaktor: Akademik Hüseyn Əhmədov

Professor Fərman İsmayılov

Rəyçilər: Professor Əjdər Ağayev

Dosent Eldar Şahgəldiyev

İsaxan İSAXANLI

**Ali təhsildə dünya təcrübəsi
(Dərs vəsaiti), Xəzər universiteti nəşriyyatı, Bakı, 2017. –
37 səh.**

Dərs vəsaiti ali məktəblərin bakalavriat və magistratura səviyyəsi üçün Pedaqogika nəzəriyyəsi və tarixi, Təhsilin idarə olunması və s. kimi fənlərin tədrisində əlavə yardımçı material kimi nəzərdə tutulmuşdur. Burada, təhsildə dünya təcrübəsinə əsaslanaraq, Azərbaycanda özəl ali təhsilin problemlərinin üzə çıxarılması, onların həlli yollarının göstərilməsi, gələcək perspektivlərinin proqnozlaşdırılması və s. baxımından xeyli həcmdə materiallar toplanmış, uyğun tövsiyələr verilmişdir.

Dərs vəsaiti təhsil tarixi, müqayisəli təhsil, təhsil idarəçiliyi kimi məsələlərlə maraqlanan geniş oxucu kütləsi, tələbələr, müəllimlər, tədqiqatçılar üçün maraq kəsb edə bilər.

© İ.İsaxanlı, 2017

MÜNDƏRİCAT

GİRİŞ.....	4
İZAHAT VƏRƏQİ.....	8
Plan	12
1. Özəl ali məktəblərin meydana gəlməsi şəraitinin qısa icmalı.....	13
2. Özəl ali təhsil sahəsində dünya təcrübəsinə dair.....	19
3. Özəl ali təhsil sahəsində dünya təcrübəsinin Azərbaycanda tətbiqi məsələləri.....	25
ƏDƏBİYYAT.....	36

GİRİŞ

Təhsil cəmiyyətin inkişafına fəal təsir göstərən, cəmiyyətdə və ümumiyyətlə həyatda baş verən proseslərin mahiyyətini, müəyyən mənada, özündə əks etdirən bir sahədir. Bütün inkişaf etmiş ölkələrdə təhsilə xüsusi diqqət yetirilməsi, onun strateji əhəmiyyət daşıyan bir sahə kimi götürülməsi də cəmiyyətin həyatında oynadığı bu böyük rol ilə əlaqədardır.

Bütün zamanlarda dövrün qabaqcıl adamları təhsili cəmiyyətin, millətin inkişafının əsas şərti saymış, bu istiqamətdə mühüm işlər görməyə çalışmışlar. İnkişaf səviyyəsindən asılı olmayaraq, hər bir ölkədə təhsilin inkişafı ən önəmli məsələ kimi həmişə ön plana çəkilmiş, bu sahədə planlı, məqsədyönlü islahatların aparılması əsas vəzifə kimi qarşıya qoyulmuşdur.

Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri H.Əliyevin təbirincə, hər bir dövlət əgər istəyirsə ki, öz ölkəsinin inkişafını təmin etsin, öz millətinin elmini, mədəniyyətini dünya standartlarına çatdırsın, o mütləq hər şeydən çox təhsilə fikir verməlidir, təhsilin inkişafına səy göstərməlidir, təhsil üçün bütün imkanları yaratmalıdır.

ABŞ-da ölkə vətəndaşları üçün təhsil almaq imkanının genişləndirilməsi, təhsil sistemində yüksək keyfiyyətin təmin edilməsi dövlətin tərəqqisinin başlıca şərti sayılır. Təhsili idarə edənlərin fikrincə, əgər hamı üçün təhsil almaq imkanı və təhsil sisteminin yüksək keyfiyyəti təmin edilməzsə, XXI əsrdə vahid Amerika qurmaq mümkün olmaz. Dövlətdən hər bir amerikalıya dünyanın ən yaxşı təhsil müəssisələrində ən yaxşı müəllimlərdən ən yaxşı təhsil almaq üçün şərait yaratmaq tələb olunur. Bu isə o deməkdir ki, yüksək standartlar, böyük ümidlər və təhsil sahəsi ilə bağlı olan hər bir kəsdə yüksək məsuliyyət hissi olmalıdır. Əgər insanlarda belə bir hiss olmasa onlar müasir dövrdə qarşıda duran ən böyük problemi - insanın inkişafını cəmiyyətin inkişaf sürətinə müvafiq qurmağı həyata keçirə bilməzlər. Adətən bu çox çətin funksiyanı həmişə təhsil sistemi öz üzərinə götürmüşdür, çünki iqtisadiyyatda, mədəniyyətdə, elmdə, həyatın bütün sahələrində əldə olunmuş nailiyyətlərin başında duran, onun əsasını təşkil edən məktəbdir, təhsildir. Təhsil insanla cəmiyyət arasındakı inkişafın bir-birinə yaxınlaşmasına, istehsalın, elmin, mədəniyyətin yeni səviyyəsinə uyğun olmasına kömək edir. Təhsilin ölkənin həyatında, ümumiyyətlə, cəmiyyətdə hansı

rola malik olması, onun inkişaf etmiş ölkələrin təhsil sistemlərinə inteqrasiyasının vacibliyi, dövlətin, dövlətçiliyin təməlində durması ümummilli məsələdir. “Bu bir həqiqətdir ki, təhsil cəmiyyətin bütün üzvlərini əhatə edən, dövlətin, dövlətçiliyin təməlində duran ümummilli məsələdir. Təsadüfi deyil ki, bu gün Azərbaycan əhalisinin 2 milyondan çox hissəsi təhsil prosesinin birbaşa iştirakçısı olan – təhsil alanlar və təhsil verənlər təşkil edir. Belə bir şəraitdə təhsilin bu günü, sabahkı taleyi hər bir Azərbaycan vətəndaşını, bütövlükdə Azərbaycan dövlətini hər an maraqlandıran prioritet sahədir. Çünki artıq hamıya məlumdur ki, XXI əsrdə müasir dünya intellektin gücü ilə idarə ediləcək, hər bir dövlətin qüdrəti təhsilinin səviyyəsi ilə ölçüləcəkdir. Başqa sözlə, dünya birliyi yeni əsri intellekt əsrinə çevirməyi strateji xətt kimi artıq qəbul edib. Bu mənada Azərbaycan təhsilinin inkişafını qabaqcıl ölkələrin təhsil sistemlərinə inteqrasiyasız, onlardan təcrid edilmiş şəkildə təsəvvür etmək mümkün deyildir” (4, s.2).

Təhsil sisteminin ictimai quruluşun xarakterindən bir başa asılılığı dünyanın inkişaf etmiş ölkələrinin təhsil sistemlərinə xas olan bir sıra əlamətlərin təhsil sistemimizə gətirilməsi zərurətini yaratmışdır. Elmin, texnikanın inkişafı,

suverenlik əldə edən dövlətlər ilə dünyanın inkişaf edən dövlətləri arasında bütün sahələrdə integrativ əlaqələrin yaradılması, başqa sözlə desək, elmi-texniki nailiyyətlərin beynəlmilləşdirilməsi labüd olaraq Azərbaycanı dünya ölkələri ilə, dünya ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi, maliyyə-bank strukturları ilə əlaqəyə girməyə sövq etmişdir.

Yeni vəzifələr, təhsil sisteminin modernləşdirilməsi ölkənin təhsil sistemində bu vaxta qədər olmayan yeni peşələr üzrə mütəxəssis hazırlığı zərurəti yaratmış, bu isə öz növbəsində Azərbaycanda yeni ali təhsil sistemi şəbəkəsinin yaradılmasına və yeni daha konkret, dar ixtisaslaşmalar üzrə kadr hazırlığına gətirib çıxarmışdır. “Təhsil elə qurulmalıdır ki, ilkin ümumi əsaslardan sonra dar ixtisaslaşma getsin. Çünki müasir informasiya bolluğu şəraitində insanın fəal hafizəsi ancaq dar ixtisas sahəsini əhatə edə bilər. Beləliklə, təhsil bir tərəfdən insanların ümumi rasional dilə malik olmasını, o biri tərəfdən də insanların müxtəlifləşməsini, müxtəlif peşə və ixtisaslar üzrə ixtisaslaşmasını təmin etməlidir. Həm də bu proses elə həyata keçirilməlidir ki, müxtəlif qruplara ayrılmış insanların əldə etdikləri nailiyyətləri əlaqələndirmək və toplamaq mümkün olsun” (2, s.11).

İZAHAT VƏRƏQİ

Özəl ali məktəblər Azərbaycan cəmiyyətinin müasir inkişaf mərhələsində gənclərin ali təhsil almasında müəyyən rol oynamaqla ölkədə sosial sabitliyin yaranmasına təsir göstərən mühüm qurumlardan biridir. Bu təhsil müəssisələri müxtəlif sahələr üzrə kadr hazırlamaq funksiyasını yerinə yetirməklə Azərbaycan gənclərinin təhsili, tərbiyəsi və inkişafı işinə, onların vətənə xidmət etməyə hazırlanmasına öz töhfəsini verir. Odur ki, Azərbaycanda özəl ali məktəblər respublikamızın ali təhsillə bağlı bütün hüquqi və normativ sənədlərinə istinad edərək fəaliyyət göstərir, ali təhsilin daha da inkişafına xidmət edir.

Özəl ali məktəblərin hüquqi və mənəvi-psixoloji vəziyyətinin dövlət ali məktəblərinin vəziyyəti ilə eyni olmaması özəl ali təhsil müəssisələrinin səmərəli fəaliyyətinə və nüfuzuna mənfi təsir göstərir. Bu uyğunsuzluqların aradan qaldırılması, özəl və dövlət ali təhsil müəssisələrinin bərabər hüquqlu şəraitdə fəaliyyət göstərməsi və bununla da ictimaiyyətdə özəl ali təhsilin nüfuzunun qalxması üçün mühüm şərtidir. Özəl ali təhsil müəssisələrinin

mərkəzləşdirilmiş idarə sisteminə cəlb olunmasına baxmayaraq dövlət ali təhsil müəssisələri ilə müqayisədə bə'zi imtiyazlardan məhrum edilməsi ölkə vətəndaşlarının təlim-təربiyəsində və təhsilində dövlət münasibətinin müxtəlifliyinə gətirib çıxarmışdır. Süni yaradılan bu problemlərin nəticəsidir ki, hələ də valideynlərin çox hissəsi dövlət ali təhsil müəssisələrinə (ödənişli olsa da belə) üstünlük verir.

Özəl ali təhsil müəssisələrinin ən zəif cəhətlərindən biri onun daimi yüksək səviyyəli elmi-pedaqoji kadr potensialına malik olmamasıdır (bir neçə ali məktəb istisna olmaqla). Əgər özəl ali təhsil müəssisələri yüksək sosial və elmi-pedaqoji bazaya malik olmaq istəyirsə, öz fəaliyyətini dövlət ali məktəblərinin kadr potensialı ilə fasiləsiz iş prinsipi əsasında qurmağa çalışmalıdır.

Bundan başqa, özəl ali təhsil müəssisələrinin dövlət ali təhsil müəssisələri ilə paralel olaraq bir çox sahələr üzrə kadrlar hazırlaması onların fəaliyyətində ciddi çətinliklər törədir. Çünki dövlət ali məktəbləri ilə özəl ali məktəblər arasında rəqabətin Azərbaycanda qanunun aliliyinin, hüquqi və əxlaqi dəyərlərin hələlik tamamilə bərqərar olmadığı bir şəraitdə baş verməsi, dövlət ali məktəblərinin xeyrinə, amirlik və

subyektivizm təzahürlərini labüd edir. Bu isə özəl ali məktəblərdə müəyyən ixtisasların, hətta ola bilər ki, bə`zi özəl ali məktəblərin “təbii” yolla bütövlükdə ləğvinə səbəb olsun. Dövlət ali təhsil müəssisələrinə üstün praktiki və hüquqi imtiyazların verilməsi özəl ali təhsil müəssisələrindən dövlət ali təhsil müəssisələrinə keçid meylinin yaranmasına səbəb olmuşdur ki, bu da ali təhsildə özəl bölmənin rəqabət qabiliyyətinin zəifləməsinə gətirib çıxarır.

Bu cür çətinliklərin aradan qaldırılması üçün Azərbaycan Respublikasında elmin və təhsilin inkişafı üzrə Milli strategiyanın həyata keçirilməsi ilə bağlı Dövlət programının təsdiq edilməsi təhsili dövlət siyasətinin çox mühüm tərkib hissələrindən birinə çevirmişdir. Elmi və təhsili olmayan bir xalq onu digərindən almağa məcburdur ki, bu da istər-istəməz onu başqalarından asılı vəziyyətə sala bilər.

Odur ki, müasir təhsil proqramları içtimai və humanitar elmlərdən tələb edir ki, azərbaycançılıq məfkurəsi bütün vasitələrlə inkişaf etdirilsin və qarşıya qoyulan problemlər məhz azərbaycançılıq fəlsəfəsi mövqeyindən təhlil olunsun.

Sizə təqdim olunan bu tədris vəsaiti Pedagogika nəzəriyyəsi və tarixi, Təhsilin idarə olunması, Təhsil fəlsəfəsi

kimi fənlərinin tədrisində, Ali təhsilin bakalavriat programında “Azərbaycanın təhsil tarixi”, “Təhsil fəlsəfəsi” kimi modulların tədrisində yardımçı material kimi istifadə oluna bilər. Tərtib etdiyimiz dərs vəsaitində nəzərdə tutulmuş plan və ədəbiyyat siyahısı da verilmişdir. Mövzular təhsilə verilən tələblər əsasında tərtib edilmişdir.

Plan

1. Özəl ali məktəblərin meydana gəlməsi
şəraitinin qısa icmalı
2. Özəl ali təhsil sahəsində dünya təcrübəsinə dair
3. Özəl ali təhsil sahəsində dünya təcrübəsinin
Azərbaycanda tətbiqi məsələləri

Özəl ali məktəblərin meydana gəlməsi şəraitinin qısa icmalı

1992-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Təhsil qanununun qəbulundan, onunla bağlı normativ sənədlərin hazırlığından sonra Azərbaycanın ali təhsil sistemi hərtərəfli şəkildə yenidən qurulmağa başladı. Bu dəyişiklik Azərbaycanda baş verən siyasi, sosial-iqtisadi və hüquqi şəraitlə, cəmiyyətdə baş verən əsaslı dəyişikliklərlə bağlı idi. 90-cı illərin əvvəllərində Azərbaycan milli müstəqilliyinə nail oldu, onu möhkəmlətmək, dönməz tarixi reallığa çevirmək üçün yeni milli müstəqil və demokratik dövlət quruculuğu prosesi başlandı.

Yeni respublika quruculuğu prosesinin dönməz xarakter alması, Konstitusiyanın qəbulu və daxili sabitliyə mane olan bir çox amillərin təsirinin zəiflədilməsi, daxili və xarici siyasətdə populizmdən peşəkarlığa əsaslı dönüşün təmin edilməsi, sosial-iqtisadi sahədə islahatlara zəmin olan qanunverici sənədlər külliyyatının hazırlanması ilə qanunun aliliyi prinsipinin cəmiyyət həyatına hakim kəsilməsi istiqamətində görülmən məqsədyönlü işlər bu dövrün xarakterik xüsusiyyətləridir. Məhz, həmin dövrdə cəmiyyətdə ictimai-siyasi sabitlik təmin

edilmiş, ölkəmiz dünya birliyində ləyaqətli yer tutmuş, Avropa Şurasına tamhüquqlu üzv qəbul edilmişdir. Beynəlxalq inteqrasiya proseslərinə qoşulan Azərbaycan demokratik, hüquqi dövlət quruculuğu, vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının qorunması, həyatın bütün sahələrində əsaslı dəyişikliklər aparılması ilə bağlı islahatlar keçirir, ölkədə bazar iqtisadiyyatı münasibətlərini yaradırdı. Bu da təbii ki, cəmiyyətin ictimai-humanitar düşüncə tərzinə, sosial psixologiyasına müsbət təsir göstərməyə bilməzdi. Bu dövr həm də milli tarixi ənənələrə, ümumbəşəri dəyərlərə və beynəlxalq təcrübəyə söykənən təhsil islahatlarının aparılması ilə səciyyəvidir. Bu tarixi proseslərin uğurlu getməsinin, onun Azərbaycan dövlətçiliyinin möhkəmləndirilməsinə xidmətinin ən mühüm şərtlərindən biri həmin tarixi yenidənqurma işlərini tənzimləyən hüquqi-normativ bazanın və elmi-metodik xidmətin yaradılması idi. Azərbaycanda milli dövlət quruculuğu şəraitində əsas qanununun-Konstitusiyanın və müvafiq olaraq təhsillə bağlı qanunların qəbulu Azərbaycanda təhsil sisteminin məzmun və strukturunun yenidən qurulması, bu sahədə əsaslı islahatlar aparılması zərurətini doğurmuşdu. Təhsil sistemi qarşısında duran vəzifələr Azərbaycan

Respublikasının dövlət müstəqilliyi haqqında Konstitusiya aktına, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına, Təhsil Qanununa və müvafiq beynəlxalq hüquq normalarına uyğun həyata keçirilirdi.

Respublikamızda təhsilin təşkili sahəsində müstəqilliyin təmin olunması işi elmi surətdə əsaslandırılmış proqram üzrə həyata keçirilirdi. Yeni ictimai-iqtisadi münasibətlərə keçid Azərbaycanda təhsil sisteminin real maddi və mənəvi bazasının, mövcud potensial imkanlarının yeni tələblər baxımından nəzərdən keçirilməsini, artıq qərarlaşmış təlim-tərbiyə işi ilə milli-mənəvi xüsusiyyətlər və adət-ənənə arasındakı uyğunsuzluqların təcridən aradan götürülməsini, lazımsız ixtisasların və fənlərin ləğv olunmasını və yeni ixtisaslar üzrə kadr hazırlanmasını, ali məktəb şəbəkəsinin genişləndirilməsini və təhsil müəssisələri arasında səmərəli rəqabət mühiti yaradılmasını tələb edirdi.

Yuxarıda göstərilən hüquqi-normativ sənədlər əsasında Azərbaycanda özəl ali təhsil müəssisələrinin yaradılması prosesi başlandı və özəl sektor bu gün də Azərbaycan təhsilinin inkişafına öz layiqli töhfəsini verməkdədir. Qeyd etmək lazımdır ki, bu proses çox çətinliklə, bir çox hallarda müəyyən

inzibati və hüquqi cəhətdən əsası olmayan maneələri dəf etməklə, müşayiət olunurdu. Bununla belə, özəl ali təhsil müəssisələrinin təsisçiləri onları uğurla aradan qaldırmaqla öz istəklərinə nail ola bilmişlər.

Təhsil sahəsində dövlət siyasətinin həyata keçirilməsində dövlət islahat proqramının hazırlanması mühüm əhəmiyyət kəsb edir. “Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində islahat proqramı” və müvafiq olaraq təhsil sahəsində islahatlar üzrə Dövlət Komissiyasının yaradılması ölkəmizdə geniş miqyaslı islahatların həyata keçməsi üçün göstərilən böyük diqqətin təzahürü idi.

XXI əsr Azərbaycanın təhsil konsepsiyasını özündə aydın əks etdirən həmin proqramda təhsilin idarə olunmasında yeni prinsiplərin tətbiqi təhsilin beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması və dünya təhsil sisteminə inteqrasiyasının sürətləndirilməsi, təhsilin məzmununda əsaslı keyfiyyət dəyişikliklərinin aparılması və yeniləşdirilməsi kimi strateji istiqamətlər müəyyənləşdirilmişdir. Dövlət Komissiyası bu vəzifələrin həyata keçirilməsi üçün mühüm tədbirlər planı işləyib hazırlamışdır.

- Təhsil sistemində hər bir yenilik inqilabi yolla deyil, təkamül

yolu ilə həyata keçirilməlidir.

- Heç bir ölkənin təhsil sistemini olduğu kimi Azərbaycanda qurmağa cəhd göstərilməməlidir.
- Dünyanın inkişaf etmiş ölkələrinin təhsil sistemi, bu gün həmin ölkələrdə təhsil sahəsində aparılmaqda olan islahatlarla yaxından tanış olunmalıdır.
- Xalqımızın milli xüsusiyyətlərindən, ənənələrindən, xüsusən, təhsil sahəsində formalaşmış ənənələrdən səmərəli istifadə edilməlidir.
- Təhsil sistemimizin hazırkı vəziyyəti, onun problemləri dərinədən öyrənilməli, prioritet sahələr müəyyən edilməli, başqa sözlə, müstəqil Azərbaycanın təhsil sistemi milli zəminə söykənərək, ümumbəşəri dəyərlərdən bəhrələnməlidir.

Təhsil sistemini həmin tələblər zəminində qurmaq və inkişaf etdirmək üçün islahatın əsas prinsipləri müəyyənləşdirilmişdir. Bunlar aşağıdakılardır:

- təhsil sisteminin üstün inkişaf etdirilməli sahə olduğunu təsbit etməyə imkan verən etibarlı bazanın yaradılması, ölkə elminin və mədəniyyətinin inkişafı, demokratik vətəndaş cəmiyyətinin qurulması modelləşdirilmiş istehsalat mülkiyyət sistemi əsasında dayanaqlı iqtisadi artıma keçilməsi;

- demokratikləşdirmə, humanistləşdirmə, inteqrasiya,

diferensiaslaşdırma, fərdiləşdirmə prinsiplərinə əsaslanaraq, təhsil alanın şəxsiyyət kimi formalaşdırılmasını, onun təhsil prosesinin əsas subyektinə çevrilməsini başlıca vəzifə hesab edən, milli zəminə, bəşəri dəyərlərə əsaslanan, bütün qurumların fəaliyyətinə təhsil alanın mənafeyinə xidmət etmək məqsədi ətrafında birləşdirən təhsil sisteminin yaradılması;

- mövcud təhsil sistemində toplanmış təcrübənin mütərəqqi əsaslarını saxlamaqla Azərbaycanın strateji məqsədlərini həyata keçirməyə qadir olan intellektual potensialın formalaşdırılmasında inkişaf etmiş ölkələrdə özünü doğrultmuş və elmi-pedaqoji ictimaiyyətin qəbul etdiyi təcrübədən istifadə olunması;

- idarəetmənin dövlət-ictimai xarakterdə həyata keçirilməsi, müəllimlərin və digər pedaqoji işçilərin fəaliyyəti üçün ən əlverişli şəraitin yaradılması, onların sosial müdafiəsinin təmin olunması;

- təhsil sisteminin yeni iqtisadi modelinin qurulması, ehtiyat resurs təminatının möhkəmləndirilməsi və onun optimallaşdırılması və s.

Özəl ali təhsil sahəsində dünya təcrübəsinə dair

Azərbaycanda özəl təhsilin inkişafını təmin etmək üçün dünya təcrübəsinin öyrənilməsi və onun mütərəqqi ənənələrinin tətbiqi böyük əhəmiyyət kəsb edir.

“Müxtəlif ölkələrdə ali məktəblər təhsilə, tədqiqata, mədəniyyətə və cəmiyyətə xidmətdə ümumi cəhətlərə malik olmaqla yanaşı, bir sıra tarixi, iqtisadi səbəblər və ənənələrlə bağlı dövlət və özəl bölmənin tutduğu yer cəhətdən fərqlənirlər. Əgər Almaniya, İngiltərə kimi ölkələrdə dövlət məktəbləri təhsil sisteminin aparıcılarıdırlarsa, ABŞ, Cənubi Amerika, Qərbi Asiya və Cənub-Qərbi Asiya ölkələrində özəl ali təhsil sistemi daha geniş yayılmışdır” (3).

Avropa ölkələrində özəl təhsillə dövlət təhsilinin balansı böyük üstünlüklə dövlət təhsili tərəfdədir. “Almaniyada 9 dini ali məktəbdən başqa bütün ali məktəblər dövlətə məxsusdur. Ali təhsilin Fransada 6%, Türkiyədə 23%, Norveçdə 1,5%, İspaniyada 6%-i özəldir” (Ali məktəblərin sayı baxımından) (1). Bu statistika ali təhsil müəssisələrinin say artımı ilə əlaqədar olaraq ildən-ilə dəyişir. Avstriya, Danimarka, Yunanıstanda demək olar ki, bütün ali məktəblər dövlətə

məxsusdur. Şərqi Avropa ölkələrində də ali məktəblərin əksəriyyəti dövlətə məxsusdur. Beləliklə, Avropa ali təhsilində dövlət sektorunun açıq-aydın üstünlüyü göz qabağındadır.

ABŞ-da ali məktəblərin sayını müqayisə etsək, burada özəl təhsilin üstünlük təşkil etdiyini görürük. XX əsrin sonu və XXI əsrin əvvəllərinə olan statistikaya görə, 2000 ali məktəbdən (universitetlər nəzərdə tutulur) 1400-ü özəl ali məktəbdir (ali məktəblərin 70%-i). Ölkədə ən məşhur ali məktəblər isə əsasən özəl universitetlərdir (Harvard, Çikaqo, Kolumbiya və s.)

Əgər ali məktəbləri burada təhsil alan tələbələrin sayı baxımından müqayisə etsək, dövlət təhsilinin böyük fərqlə üstünlük təşkil etdiyini görürük. Bunun səbəblərindən biri ABŞ-da özəl ali məktəblərin bir qisminin əsasən kiçik ölçülü olmalarıdır. 1980-ci ilin statistikasına görə özəl ali məktəblərin 56%-də tələbələrin sayı 1000-ə qədər, 37%-də isə 1000-5000 arasındadır. Qalan ali məktəblərdə isə tələbələrin sayı daha böyük rəqəmlərlə ifadə olunur. Müqayisə üçün qeyd edək ki, dövlət ali məktəblərində bu rəqəmlər, uyğun olaraq, 6% - və 38%-dir (5). Sözsüz ki, belə səbəblərdən biri də ABŞ-da özəl ali məktəblərdə təhsil haqqının nisbətən yüksək olmasıdır. Bu

səbəbdən özəl ali məktəbdə təhsil almaq istəyənlərin bir qismi öz istəyinin əksinə olaraq dövlət ali məktəblərində təhsil almalı olur. ABŞ-da özəl ali təhsil dövlət ali təhsilindən tez yaranmışdır və hesab olunur ki, ABŞ-da ali təhsil 1636-cı ildə Harvard Universitetinin əsasının qoyulması ilə başlayır (11). Maraqlı cəhət ondan ibarətdir ki, son vaxtlarda dövlət və özəl ali məktəblərində, xüsusilə Avropanın bir sıra aparıcı universitetlərində ali təhsil xərclərinin, təhsil haqqının artması ilə əlaqədar ali məktəblərin tələbə saylarında xeyli dəyişikliklər baş vermişdir. Bununla belə, ABŞ-da özəl təhsilə və dövlət təhsilinə münasibətdə bir balans vardır. Çünki ABŞ-da hər iki sektorun (həm dövlət, həm də özəl) inkişafı dövlət mənafehi bir məsələ kimi qəbul olunur və özəl universitetlərin xərcinin ən azı 25%-i dövlət büdcəsindən ödənilir. Bu, ölkədə dövlətin özəl təhsilin inkişafında maraqlı olmasını göstərir.

“Yaponiyada ali təhsilin təşkili baxımından başqa təcrübə yaranmışdır. Yapon möcüzəsinin əsas səbəbini belə izah edirlər: çevik özəl universitetlər Qərbdən elmi Yaponiyaya gətirməklə, sənayenin dəyişməsinə və inkişafına təkan vermişlər. Avropa və Amerikadakı müxtəlif ali məktəb modelləri Yaponiyada heç bir məhdudiyət qoyulmadan

sınaqdan keçirilmişdir. 1949-cu ildə (diqqət edin: ölkə böhran keçirdiyi zaman) özəl universitetlərin sayı 92-yə çatmışdı. Bu prosesi hüquqi əsas üzərində qurmaq üçün 1949-cu ildə Yaponiya parlamenti özəl təhsil bölməsinin hüquqlarını mühafizə edən özəl məktəblər qanunu qəbul etdi və özəl universitetlər şurası yaradıldı. 1952-ci ildən 1970-ci ilə qədərki dövrdə dövlət universitetlərində tələbələrinin sayı ikiqat, özəl bölmədə isə dördqat artdı. Bu artıma və sərbəstliyin qanunla qorunduğuna baxmayaraq, 60-cı illərin axırlarında özəl universitetləri böhran bürüdü. Maliyyə çətinliyi və istedadlı tələbələrin özəl ali məktəblərə az gəlməsi böhranın iki əsas təzahürü idi. Dövlət bu böhranı aradan qaldırmaq üçün bir sıra tədbirlər gördü. Özəl ali təhsilin inkişafı dövlət əhəmiyyətli məsələ elan edildi, özəl ali məktəblərin xərclərinin 50 faizinə qədərini dövlət öz üzərinə götürdü” (3). Hazırda Yaponiyada 443 ali məktəb var. Onlardan 125-i dövlət, 318-i özəldir (10).

İsao Amaqi (7) və Ceyms Estella, Ceil Benyamin (8) əsərlərində yapon ali təhsilindən geniş danışır, yapon ali təhsilinin inkişafında özəl ali məktəblərin əvəzolunmaz rolunu göstərir, bir sıra ölkələrdə yapon təcrübəsinin ali təhsilin inkişafı üçün əsas götürüldüyünü qeyd edirlər. Latın

Amerikas1, Fillippin, İndoneziya, Cənubi Koreya, Hindistan, Banqladeş, İran, Macarıstan, Bolqarıstan, Çexiya və Slovakiya respublikaları, Polşa, Rumıniya, Rusiya, Ukrayna, Gürcüstan və s. özəl ali təhsil ocaqlarının sürətlə artdığı ölkələrdəndir.

Bəs Azərbaycanda vəziyyət necədir?

Azərbaycanda özəl təhsilin yaranma tarixi, yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, Sovetlər Birliyi dağıldıqdan sonra aydın təhsil siyasətinin və təhsil konsepsiyasının olmadığı bir dövrə təsadüf edir. Belə bir dövrdə, bir tərəfdən dövlət ali məktəblərində maaş, dərslük və maddi bazanın təminatı məsələlərinin çətinləşməsilə əlaqədar bir böhran yaranır, əvvəllər dövlət büdcəsindən lazımi qədər vəsait alan təhsil dövlətin maliyyə dəstəyindən sürətlə məhrum olur, digər tərəfdən isə müəllim heyəti və ilkin ictimai rəy baxımından bunlarla yarışa bilməyən, lakin proqram çevikliyi, tədrisin yeniləşdirilməsi, ağıllı maliyyə siyasəti və xarici əlaqələr sahəsində özlərini sübut etmiş özəl ali məktəblər təhsildə öz sözlərini deməyə başlayırdı. Özəl universitetlərin yaranmasını təhsildə yaranmış böhrandan bir çıxış yolu kimi qəbul etmək əvəzinə, müxtəlif yollarla belə təhsil ocaqlarının qarşısının alınması daha çox diqqət mərkəzində dururdu. Özəl universitetlərin sayının sürətlə

çoxalması müxtəlif dövlət orqanlarını və o cümlədən, bir çox dövlət ali təhsil müəssisələrini narahat etməyə başlayırdı. “Özəl universitetlər yağışdan sonra göbələk kimi çıxırlar” ifadəsi radioda, televiziya, qəzet və jurnal səhifələrində ən populyar ifadəyə çevrilmişdi. Amma bu fikri söyləyənlər məhz bununla özəl universitetlərin yaranması vacibliyini sübut etmiş olurdular. Axı yağışın yağması göbələyin çıxması üçün əlverişli şərait yaradır. Bu dövrdə Azərbaycanda “yağış” rolunu dövlət ali təhsil müəssisələrində yaranmış dərin böhran oynayırdı və bu böhrandan çıxış yolunu özəl universitetlərin yaradılmasında görənlər yanılmırdılar.

Respublikamızda fəaliyyət göstərən özəl universitetlərin böyük hissəsi, kiçik miqyaslı ali məktəblərdir. Bunun təbii ki, üstünlükləri vardır. Belə ki, hər hansı böyük bir universitetdə müəyyən ixtisas üzrə çoxsaylı mütəxəssis hazırlamaqdansa, həmin ixtisas üzrə azsaylı tələbə oxuması və yüksək səviyyəli kadr hazırlanması daha məqsədəuyğundur. Azərbaycan kimi müstəqil inkişaf yoluna qədəm qoymuş bir ölkədə isə bu hal təhsilə yarış xarakteri verir, rəqabətə yol açır və mütəxəssis hazırlığının səviyyəsinə öz müsbət təsirini göstərir.

Özəl ali təhsil sahəsində dünya təcrübəsinin Azərbaycanda tətbiqi məsələləri

Heç şübhəsiz, təhsilin düzgün meyarlara əsaslanaraq möhkəm təməl üzərində inkişafı üçün bu sahədə dünya təcrübəsinin nəzərə alınması və onun doğru zamanda, doğru məqamda tətbiq edilməsi həddindən artıq vacib bir məsələdir.

Azərbaycanda özəl təhsildən söhbət açarkən özəl təhsilin nə dərəcədə sərbəst olub-olmaması diqqət mərkəzində olmalıdır. Özəl təhsilin sərbəstliyi bir çox ölkələrdə demokratiyanın olub-olmaması faktı ilə bərabərləşdirilir. Belə sərbəstlik olmayan yerdə yüksək inkişaf səviyyəsindən danışmaq sadəlövhlik olardı. Azərbaycanda özəl təhsil nə dərəcədə sərbəstdir? Qanunvericiliklə müəyyən olunmuş qaydalar ölkəmizdə özəl təhsilin nisbi sərbəst olduğunu, bu sahədə ciddi problemlərin varlığını sübut edir.

Ümumiyyətlə, sərbəstlik ölçülərinə görə (tədris proqramlarının müstəqil həyata keçirilməsi, tələbə qəbulu, ixtisasların seçilməsi və s.) Azərbaycan ali təhsilini Avropa, Amerika ilə müqayisə etsək, görürük ki, adı çəkilən ölkələrdə nəinki özəl ali məktəblər, hətta dövlət ali məktəbləri

Azərbaycandakı özəl ali məktəblərdən daha sərbəst, daha müstəqildirlər. Dövlətin “qeyri-dövlət” damğası vurduğu özəl ali məktəblər dövlətdən heç bir ciddi yardım almadan ali təhsilin inkişafına, gənc nəslin təhsili və tərbiyəsinə xidmət göstərdiyinə görə onların dövlətdən sağlam münasibət gözləməyə haqqı vardır. Bu gün Azərbaycanda özəl ali təhsillə dövlət təsisatları arasındakı münasibətlər kifayət qədər mürəkkəbdir və onların nizama salınması aktual bir məsələdir.

İllərdir ki, özəl ali məktəblərdə maddi-texniki bazanın zəif olması, professor-müəllim heyətinin dövlət ali məktəblərdən və digər dövlət təşkilatlarından dəvət olunması, tədris prosesi səviyyəsinin aşağı olması, bu ali məktəblərin yalnız şəxsi qazanc məqsədilə yaradılması, özəl ali məktəblərin sayının həddindən çox olması kimi fikirlər (özəl ali məktəblərin sayı 2 dəfədən çox azalmışdır) və amillər bu gün də aktual problemlər olaraq qalmaqdadır.

Təbii ki, maddi-texniki bazası olmayan və ya çox zəif olan bir ali məktəbdə yüksək səviyyəli tədrisdən və təhsildən danışmaq olmaz. Amma ən “qocaman” özəl ali məktəbin yalnız 25-26 yaşlı olduğunu nəzərə alsaq, bu ali məktəblərdən bir əsrlik - 100 yaşlı dövlət ali məktəblərində mövcud olan maddi-

texniki bazanı tələb etməyin də hələlik çox da real olmadığını qəbul etməliyik. Onu da qeyd edək ki, son illərdə bir sıra özəl ali məktəblərdə yaradılan zəngin maddi-texniki baza uğurlu gələcək üçün kifayət qədər real əsas verir.

Professor-müəllim heyətinin əsasən dövlət ali məktəblərindən dəvət olunması isə çox təbii haldır. Belə ki, uzun illər boyu təhsil sahəsində çalışan mütəxəssislərin əksəriyyəti hər hansı bir dövlət ali məktəbində, eləcə də bir sıra başqa dövlət təşkilatlarında, ştat işçisi olaraq çalışırlar. Lakin bu müəllimlərin, eyni zamanda, özəl ali məktəbdə də işləməsi xeyli fərqli fikirlər doğurur. Bu hal, özəl ali məktəblərdə kadr potensialının zəifliyinin göstəricisinə çevrilir və həmin ali məktəblərə “baş qaxıncı” olur. «Müəllim eyni zamanda iki və daha çox ali məktəbdə dərs deyirsə, o gücünü bir neçə istiqamətdə payladığından işini səmərəli görə bilmir və bu da tədrisin keyfiyyətinin aşağı düşməsinə gətirib çıxarır» ruhunda söylənilən fikirlər özəl ali məktəblər əleyhinə, aksiom kimi qəbul olunmaqdadır. Şübhəsiz, by fikirlərdə həqiqətin elementləri var. Amma, bununla yanaşı, bəzi diqqətçəkən başqa məqamlar da var:

Birincisi, əgər müəllim çalışdığı dövlət ali məktəbindən və ya hər-hansı bir dövlət təşkilatından kənar da iş axtarırsa, bu o deməkdir ki, buradakı «həyat» onu tam qane etmir və bu səbəbdən də o burada, sözün əsl mənasında, «canını qoymayacaq».

İkincisi, əgər hər hansı bir dövlət ali məktəbində ştat işçisi olaraq çalışan yaxşı bir müəllim başqa bir özəl ali məktəbdə də dərs deməyə vaxt və imkan tapırsa, işlədiyi ali məktəbin və ya başqa təşkilatın rəhbərliyi ilə onun bu məsələni necə tənzimləməsi özəl ali məktəbin rəhbərliyini maraqlandırmır.

Və nəhayət üçüncüsü və ən əsası, əgər müəllim 2 və ya daha çox ali məktəbdə dərs deyirsə, hansı ali məktəbdə o öz işini daha vicdanla görəcək, hansı ali məktəbdə daha həvəslə işləyəcək, başqa sözlə, hansı ali məktəbdə onun «faydalı iş əmsalı» daha yüksək olacaq? Bu məsələdə də ştat sözünə xüsusi önəm verənlər, «əlbəttə, ştatda işlədiyi ali məktəbdə» deyəcəklər. Əslində isə müəllim o ali məktəbdə daha həvəslə və yaradıcılıqla işləyəcək ki, orada onun üçün müstəqil iş şəraiti yaradılsın, onu qane edən abu-hava olsun, elmi yaradıcılıqla məşğul olma imkanları, eləcə də, ali məktəbin beynəlxalq əlaqələri və bu əlaqələrdən faydalanma imkanları geniş olsun,

yüksək maaş verilsin və s. Məhz belə şəraitin yaradıldığı ali məktəbdə müəllimin «faydalı iş əmsalı» daha yüksək olacaq ki, bu da son məqamda yüksək səviyyəli kardların hazırlanması prosesinə öz müsbət təsirini göstərəcək.

Bununla bərabər, yaxşı, tanınmış mütəxəssisi cəlb edə bilmək üçün hər bir ali məktəbin rəhbərliyi yuxarıda sadalanan şərtlərə cavab verən şəraiti yaratmaq məcburiyyətindədir ki, bu da rəqabətə və deməli, inkişafa yol açır. Hələ bir məsələni də xüsusi qeyd etmək lazımdır. Bir neçə ali məktəbdə çalışan müəllim, çalışdığı ali məktəbləri yuxarıda sadalanan məqamlar üzrə qiymətləndirdikdən sonra bu ali məktəblərin hansında ştatda olaraq işləyəcəyini də mütləq götür-qoy edəcək.

Beləliklə, yaxşı bir mütəxəssisin müxtəlif ali məktəblərdə çalışması, əslində son məqamda o ali məktəblər arasında rəqabət motivləri yaradır və bu da təbii ki, inkişafı şərtləndirir. Son nəticədə isə hər tərəf fayda əldə edir. Özəl ali məktəb mütəxəssisə olan ehtiyacını ödəyir; ali məktəbin tələbələri yüksək səviyyəli bir mütəxəssisdən dərs alır və daha savadlı kadr kimi yetişirlər; müəllim isə ən azı iş və həyat şəraitini yaxşılaşdırır və bunun nəticəsində məşğul olduğu işdən məmnun qalır. Bunun nəyi pisdır ki?!

Tədris prosesinin səviyyəsinə gəldikdə isə qeyd etməliyik

ki, qabaqcıl özəl ali məktəblərdə tədrisin səviyyəsinin aşağı olmasından danışmağın heç bir əsası yoxdur. Bir sıra özəl universitetlərdə əksəriyyət ixtisaslar üzrə dünyada məşhur, qabaqcıl universitetlərin təcrübəsi nəzərə alınaraq yeni tədris proqramları işlənib hazırlanmışdır. Yerli müəllimlərin və müxtəlif ölkələrdən dəvət olunmuş (bunların bəziləri ali məktəblərin özləri tərəfindən dəvət edilir, bəziləri isə müxtəlif qrant-müsabiqələrin qalibi kimi gəlirlər) tanınmış mütəxəssislərin işə cəlb olunması ilə bu yeniləşmiş tədris proqramları çox müvəffəqiyyətlə həyata keçirilir. Son illərdə dünyada ali məktəblərin teyting cədvəllərində Azərbaycandan olan universitetlərin arasında məhz özəl ali məktəblərin lider olması bu dediklərimizin bariz nümunəsidir. Əlbəttə, yuxarıda deyilən səviyyəyə uyğun olmayan ali məktəblərimiz də (həm özəl, həm də dövlət) fəaliyyət göstərməkdədir. “Müstəqillikdən sonra Azərbaycanda sürətlə yayılan özəl ali təhsil müəssisələrinin də böyük bir qismi, təəssüf ki, pul qarşılığında “diplom üyüdən dəyirman” vəziyyətinə gəlmişdir. Ancaq bunlarla yanaşı bir çox böyük universitetlərdən görkəmli elm adamlarını özünə cəlb edən və çox məhsuldar akademik proqramlar yaratmağa müyəssər olan bir sıra özəl universitetlər də

mövcuddür. Onların başçıları isə yüksək ideyalara bağlı olan və ölkənin parlaq gələcəyinə inanan insanlardır” (9). Zənnimizcə, amerikalı tədqiqatçının bu fikri Azərbaycanda özəl bölməyə obyektiv bir baxışdır.

Burada bir məsələyə də toxunmaq istərdik. Özəl ali məktəblərə ögey münasibətin bəslənməsində bir sıra dövlət orqanları, dövlət məmurları ilə yanaşı özəl ali məktəb rəhbərlərinin də xeyli günahı vardır. Əsas məsələlərdən biri əhalidə, gənc nəsildə özəl ali məktəblər haqqında, onların dövlət ali məktəblərdən geri qalmazlığı, əksinə müəyyən məsələlərdə xeyli irəlidə olmaları, ən vacibi isə özəl ali məktəbin dövlət ali məktəblərinə nisbətən böyük və geniş perspektivləri olması haqqında məlumatların olmamasıdır. Üstəlik, müəyyən dövlət məmurunun kütləvi informasiya vasitələrində özəl ali təhsilin ünvanına bir-iki qeyri-obyektiv işarəsi bu sahədə olan ögeyliyi müəyyən mənada “qanuniləşdirir”. Özəl ali məktəblərin məzunlarının dövlət orqanlarında (hüquq mühafizə orqanları, səhiyyə və s.) iş qəbul olmayacaqları haqda bəzən rəsmi, bəzən də qeyri-rəsmi olaraq fikirlər söylənilir və bunlar əhali arasında özəl ali məktəblərin reytinginin xeyli aşağı düşməsinə səbəb olur. Odur

ki, özəl ali məktəb rəhbərləri, sahibləri bu məsələni daim diqqət mərkəzində saxlamalı və buna qarşı mübarizə etməlidirlər. Belə hesab edirik ki, özəl ali məktəblərin ziyanına olan kifayət qədər informasiya bolluğuna qarşı əks mənalı informasiya bolluğu yaratmaq, onlar haqqında geniş müsbət rəy formalaşdırmaq lazımdır. Azərbaycanda özəl ali təhsilin artıq 20-25 yaşı olmasına baxmayaraq hələ də bu məsələ əsas problem kimi qalır, əhali arasında hələ də çoxları özəl ali təhsilə ikinci dərəcəli baxırlar.

Bəs dövlət özəl təhsilə necə kömək edə bilər?!

Dövlətlə özəl təhsil arasında münasibət, özəl təhsilin inkişafında dövlət siyasətinin rolu, dövlətin özəl təhsilə kömək vasitələri konkret tədqiqatlarda araşdırılmış və araşdırılmaqdadır. “Ümumiyyətlə, dövlət özəl ali məktəblərə müxtəlif şəkildə kömək edə bilər. Bir sıra ölkələrdə (Çili, Braziliya, Cənubi Koreya...) özəl universitetlər təhsilin keyfiyyətini yüksəltmək və səmərəliliyini artırmaq məqsədilə dövlətdən maddi kömək almaq üçün müsabiqədə iştirak edirlər. Braziliya və Meksikada özəl məktəblərə onların vergidən azad olunması, ABŞ, Yaponiya, Çin və Hindistan kimi ölkələrdə birbaşa maliyyələşdirmə (ABŞ-da özəl universitet büdcəsinin

ən azı 25 faizini dövlət ödəyir). İran, Keniya və Uqandada torpaq sahələri verilməklə və ya tikinti ilə kömək göstərilir” (3).

Təbii ki, bu yolların hər birini Azərbaycanda da tətbiq etmək olar. Lakin, bu gün özəl ali məktəblərdə təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi hər an diqqət mərkəzində olduğu bir zamanda, məhz yuxarıda qeyd olunan müsabiqə metoduna üstünlük verilməsi daha məqsədəuyğundur. Bunun aşağıdakı müsbət cəhətləri var.

1. Dövlət özünün seçdiyi, ali təhsilin inkişafında müsbət roluna şübhəsi qalmadığı bir ali məktəbə kömək edir.

2. Bundan sonra heç kim dövləti özəl ali məktəblərə ögey münasibətdə qınaya bilməz.

3. Bu hal özəl ali məktəblərdə təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsinin dövlət əhəmiyyətli məsələ olduğunu vurğulamaqla, ictimaiyyətdə özəl ali təhsilin nüfuzunun qalxmağına kömək edər.

4. Dövlət ayırdığı yardımın hara və necə istifadə olunmasına nəzarət edir və beləliklə həmin yardımın doğrudan da ali təhsilin inkişafına, təhsildə keyfiyyətin və səmərəliliyin artırılmasına sərf olunduğuna əmin olur.

5. Ən əsası isə, bu hal özəl ali məktəblər arasında yarış və

rəqabətin güclənməsinə səbəb olacaq ki, bu da ,əlbəttə, təhsilin keyfiyyətinin yüksəlməsinə gətirib çıxaracaq.

Lakin bu gün yuxarıda sadaladığımız kömək yollarının faktik olaraq olmadığı reallığında (2011-ci ildən etibarən adambaşına maliyyələşmənin həyata keçirilməsi və bunun özəl ali təhsil müəssisələrinə də şamil edilməsi bu istiqamətdə atılan müsbət addımdır) Azərbaycanda özəl universitetlərə ən yaxşı kömək yollarından biri onlara tələbə qəbulunda sərbəstlik verilməsidir. Tələbəyə nəzərdə tutulan tədris proqramları üzrə yüksək bilik vermək üçün qəbul vaxtı tələbələrin seçilmə prinsipi çox vacibdir. Praktika göstərir ki, universitetlərin özləri qəbul apardığı vaxt seçilən tələbələr DIM tərəfindən qəbul olan tələbələrdən səviyyəcə xeyli yüksək olurlar. Özəl ali məktəblərdən alınan məlumatlara görə DIM tərəfindən göndərilən tələbələrin 70-75%-i uyğun tədris proqramlarını mənimsəmə səviyyəsindən xeyli aşağı olur və bu fakt tədris prosesində ciddi çətinliklər törədir. Qeyd edək ki, Dünya Bankının bir araşdırmasında tələbə qəbulu prosesində özəl universitetlərə sərbəstlik verilməsi dövlətin özəl universitetlərə göstərə biləcəyi 2 kömək yolundan biri kimi qiymətləndirilir: “Dövlət özəl universitetlərə 2 yolla kömək edə bilər. Birincisi, tələbə qəbulunda və

tədris plan-proqramlarında tam sərbəstliyin təmin edilməsi. Digər tərəfdən isə dövlət özəl ali məktəbdə oxuyan tələbələrə maddi kömək və borc verə bilər” (6).

Yuxarıda apardığımız müqayisələr, təhlillər, çıxardığımız əqli nəticələr göstərir ki, Azərbaycanda özəl ali təhsilin 20-25 illik təşəkkül dövründə müəyyən nailiyyətlər qazanmasına baxmayaraq onun olduqca ciddi həll olunmamış problemləri vardır. Bu problemlərin həlli özəl ali məktəblərin yalnız bu günkü fəaliyyətində müəyyən irəliləyişlərə nail olmaq üçün deyil, özəl ali təhsilin gələcək inkişaf yollarının müəyyənləşdirilməsində, ümumiyyətlə, özəl ali təhsilin cəmiyyətdə öz yerinin möhkəmləndirilməsində mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Dünya özəl təhsil təcrübəsinin məhək daşlarından biri olan tələbə qəbulunda sərbəstliyin Azərbaycan özəl təhsil praktikasında tətbiq edilməməsi taleyüklü problem olaraq qalır. Odur ki, Azərbaycanda fəaliyyət göstərən özəl ali məktəblər qanunun gücündən istifadə edərək onların yaşamasının və fəaliyyətinin qarantı ola biləcək bu səlahiyyəti özlərinə qaytarmalıdılar.

ƏDƏBİYYAT

1. Həsənov Ə. “Özəl ali məktəblər günün tələbinə cavab verirmi?”. “Azərbaycan müəllimi” qəzeti, № 23 (7818), 10-16 aprel 1999.
2. Xəlilov S.S. Təhsil sistemi: nəzəriyyə və praktika. Bakı,1999.
3. İsaخانlı H.A. “Təhsildə dünya təcrübəsi və onun gerçək oxunuşu”. “Azərbaycan” qəzeti, 13 iyul 1995.
4. Mərdanov M.C. Azərbaycan təhsili islahat yollarında: uğurlar, problemlər, vəzifələr... Bakı - 2001 .
5. American Universities and colleges. 12th edition, American Council of education. 1983. p.7.
6. Higher education. The lessons of experience a World Bank Publication, Washington, D.C. 1994; p.133.
7. Isao Amagi. Higher education in Japan: Problems and Prospects institute for higher education. Tokyo, 1977.
8. James Estelle and Gail Benjamin. “Public Versus Private Education: The Japanese Experiment”. Yale University Institution for Social and Policy Studies Working Paper, Ponpo-81, 1984.
9. Raymond McGhee. “Organizational culture in Private

- higher education: A case study of a new Private University in post-Soviet Azerbaijan”, *Journal of Azerbaijani Studies*, Volume 2, number 2, Khazar University, Baku, Azerbaijan, 1999; p.44.
10. Tominaga Keii, edc. *Evaluation Study of Japanese Universities*. Tokyo Press, 1984, p.103.
 11. *The American College and University. A history* Frederick Rudolph; introductory essay and Supplemental bibliography by John R. Thelin; The University of Georgia Press, 1990. Athens and London (D.Y). p.4.